

Anastasiia Didenko

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Management and Tourism
Khortytsia National Academy*

ANALYSIS OF THE EFFICIENCY OF SECURITY MANAGEMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM

Summary

The primary tasks of the management entity involve establishing a security system for the socio-economic system, defining its management mechanism, identifying key threats, and determining appropriate protection methods. The initial step in this process is to assess the current state of the system. The relevance of this study stems from the necessity to establish indicators that accurately reflect the current state of the system. This is essential for developing management strategies aimed at effectively countering threats to the security of socio-economic systems. Additionally, it seeks to determine the effectiveness of measures implemented to manage these socio-economic systems. The analysis revealed that various methods and approaches are employed to evaluate management effectiveness by calculating relevant indicators that correspond to the components of national security. However, a comprehensive calculation methodology is currently lacking. At this stage, it is possible to utilize international indices related to the components of national security and examine the prospects and best practices of leading countries in various sectors.

Вступ

Соціально-економічна та демографічна кризи, які породжені широко-масштабним вторгненням, продемонстрували неспроможність державної влади подолати її наслідки без зовнішньої підтримки. Оскільки бойові дії ще тривають, то наразі важко точно оцінити збитки, завдані економіці та суспільству країни. За розрахунками Київської школи економіки [1] станом на січень 2024 року сума прямих збитків тільки інфраструктурі України складає більше за 155 мільярдів доларів США, проте оцінити втрати людського капіталу країни наразі неможливо в тому числі й через окупацію значної частини території. Відсутність розуміння вектора розвитку держави та непрофесійна діяльність керівників країни останніх років призвели до недосягнення основних цілей реалізації стратегії національної безпеки України: забезпечення безпеки людини, захист прав, свобод і законних інтересів громадян, розвиток людського капіталу та відновлення територіальної цілісності [2]. Дослідження досягнутих цілей у протидії головним загрозам національній економіці країни, оцінювання результатів діяльності щодо управління безпекою країни, формування альтернативних сценаріїв розвитку потребує відповідного наукового підґрунтя.

Соціально-економічна система на всіх рівнях є відкритою системою, яка взаємодіє зі зовнішнім середовищем, що породжує значну кількість дестабілізуючих факторів, які можуть негативно впливати на її функціонування. Тому аналіз стану соціально-економічної системи ускладнюється через труднощі ідентифікації та формалізації факторів, які є джерелом небезпеки та загроз її функціонуванню. Дослідження системи індикаторів оцінки стану соціально-економічних систем різного рівня ієрархії висвітлено у роботах багатьох вчених, зокрема А. Бакурової, Т. Клебанової, Г. Кучерової, О. Кравець, О. Маслій та інших. Приміром у своїй статті О. Кравець та Г. Кучерова [3] наголошують на тому, що саме соціально-економічний розвиток є одним з найголовніших індикаторів безпеки країни, тому вагомого значення набуває здійснення постійного моніторингу індикаторів соціально-економічного розвитку для розробки ефективних інструментів забезпечення визначеного рівня розвитку як в цілому системи, так і окремих її складників зокрема. О. Маслій у статті [4, с. 94] визначає індикатори реальних системних загроз економічній безпеці України у сфері зовнішньоекономічної, макроекономічної, інвестиційно-інноваційної, енергетичної, фінансової, виробничої, демографічної та соціальної безпеки. У дослідженні [5] відзначають про відсутність узгодженої системи законодавчих та нормативно-правових актів у сфері забезпечення безпеки та стійкості регіональних систем, що створює проблеми взаємодії у розподілі функцій та координації дій в системі запобігання та реагування на загрози безпеці та стійкості.

Аналіз наведених досліджень показує, що питання обґрунтування індикаторів відображення поточного стану системи для подальшого формування стратегій управління нею для досягнення визначеної мети щодо протидії загрозам безпеці соціально-економічних систем та пошук відповіді на питання чи були запроваджені заходи щодо управління соціально-економічною системою ефективними є актуальним завданням.

Розділ 1. Теоретичні основи управління безпекою соціально-економічної системи

В основі системи забезпечення національної безпеки повинен бути постійний моніторинг як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Далі розглянемо сутність поняття безпеки у законодавчому трактуванні. Сутність поняття «національна безпека» відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VIII від 21 червня 2018 року базується на трьох елементах: інтереси – загрози – безпека. Національну безпеку визначають як захист найважливіших інтересів кожного елементу соціально-економічної системи, яка забезпечує сталий розвиток суспільства, сприяючи своєчасному виявленню, запобіганню та нейтралізації як реальних, так і потенційних загроз національним інтересам. Відповідно до необхідності забезпечення національної безпеки було розроблено та затверджено Указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [2],

де пріоритетами національних інтересів України та забезпечення національної безпеки визначено: відстоювання незалежності та державного суверенітету; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу; захист прав, свобод і законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція.

Серед напрямків, за якими забезпечуватиметься реалізація вищезазначених інтересів, окрім воєнної безпеки та оборони варто виділити такі: сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір; розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту; захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди; забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту; посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі; розвиток державно-приватного партнерства.

Для розуміння досягнення вищезазначених інтересів та з метою удосконалення державної системи управління для прийняття ефективних рішень для забезпечення національної безпеки необхідно забезпечити систему індикаторів, які б свідчили про ступінь досяжності того чи іншого результату. У Стратегії національної безпеки України [6] було зазначено про необхідність формування єдиної системи індикаторів (показників) стану національної безпеки. Проте така комплексна система повністю не запроваджена, хоча наразі існують окремі методики та індикатори оцінювання стану окремих складових національної безпеки України. Насамперед це стосується економічної безпеки країни, яка є основою для розвитку інфраструктури, сприяє зростанню ділової активності, та забезпечує конкурентоспроможність економіки країни в цілому на міжнародному ринку. Визначення рівня економічної безпеки ґрунтується на наказі № 1277 від 29.10.2013 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [7], де визначено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки. Економічна безпека складається з наступних елементів: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. Фінансова безпека своєю чергою складається з банківської, боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної та безпеки небанківського фінансового сектору. 11 серпня 2021 року указом Президента України було затверджено рішення Ради національної безпеки і оборони України від «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» [8] для визначення стратегічного курсу державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, зорієнтованого на реалізацію Стратегії національної безпеки України «Безпека

людини – безпека країни» у сфері економічної безпеки. Стратегія визначає цільові орієнтири та критичні межі індикаторів економічної безпеки, визначені з урахуванням вимог Указу Президента України від 30.09.2019 № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Проте загрози безпеці існують у всіх сферах суспільства: соціальній, екологічній, політичній, духовній тощо. Створення системи безпеки соціально-економічної системи, визначення механізму управління нею, ідентифікація ключових загроз та визначення методів захисту від них є головними задачами суб'єкта управління, початковим етапом цього процесу є визначення поточного стану системи. А тому проблема комплексної оцінки рівня складових національної безпеки країни набуває актуальності.

У статті [9] запропоновано досліджувати систему індикаторів визначення рівня захисту соціально-економічних систем через такі компоненти: людський розвиток, воєнна безпека, економічна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека, кібербезпека, громадська безпека та зовнішньополітична безпека, які відповідають напрямкам реалізації пріоритетів національних інтересів країни.

Оцінювання рівня безпеки соціально-економічної системи здійснюється через систему показників із наперед визначеними граничними межами. Вихід показника за межі його граничних значень є свідченням про зростання рівня загрози у цій сфері та сигналом до прийняття управлінських рішень щодо нівелювання негативних наслідків. На основі показників формують інтегральний показник, що характеризує стан системи на певний момент часу, його можна порівнювати також з іншими країнами світу. Але виникає питання, чи відповідає рівень, який оцінений інтегральним показником, реальному стану системи та чи можна за цим показником оцінити спроможність системи усунути негативні наслідки наявних загроз [10].

У статті [11] пропонують здійснювати оцінювання рівня безпеки країн світу у чотири етапи. На першому етапі необхідно сформувати систему показників для оцінювання безпеки країни з використанням таких принципів як принцип репрезентативності (включати найсуттєвіші показники, що впливають на рівень безпеки), вірогідності (включати показники, які адекватно відображають стан складників безпеки) та інформаційної доступності (під час розрахунку використовувати міжнародні індекси та рейтинги).

На другому етапі пропонується здійснювати комплексну оцінку безпеки шляхом поділу сформованої системи показників на групи згідно з метою дослідження, нормування вихідних даних матриць, розрахунок інтегральних показників.

На третьому етапі здійснюється кластеризація країн за рівнями розвитку складових безпеки національної економіки.

На останньому, четвертому етапі розраховується інтегральний показник оцінки рівня безпеки країни. В процесі дослідження виявляються найбільш проблемні компоненти інтегрального показника безпеки для кожної країни.

Оцінювання безпеки соціально-економічної системи можна здійснювати аналітичним та графічним способом. Аналітична оцінка рівня складових безпеки соціально-економічної системи заснована на експертній оцінці [12]:

$$S_i = E_i \times w_i, \quad (1)$$

де S_i – оцінка рівня безпеки складової соціально-економічної системи;

E_i – експертна оцінка складової економічної безпеки підприємства;

w_i – вага відповідної складової.

Сумарна оцінка рівня економічної безпеки підприємства здійснюється за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^n S_i. \quad (2)$$

Графічний спосіб оцінки рівня безпеки соціально-економічної системи полягає в побудові багатокутника безпеки. Наприклад, на рис. 1 представлено багатокутник економічної безпеки країни, що враховує її складові, і, відповідно, чим більше рівень економічної безпеки країни, тим більшим є за площею багатокутник.

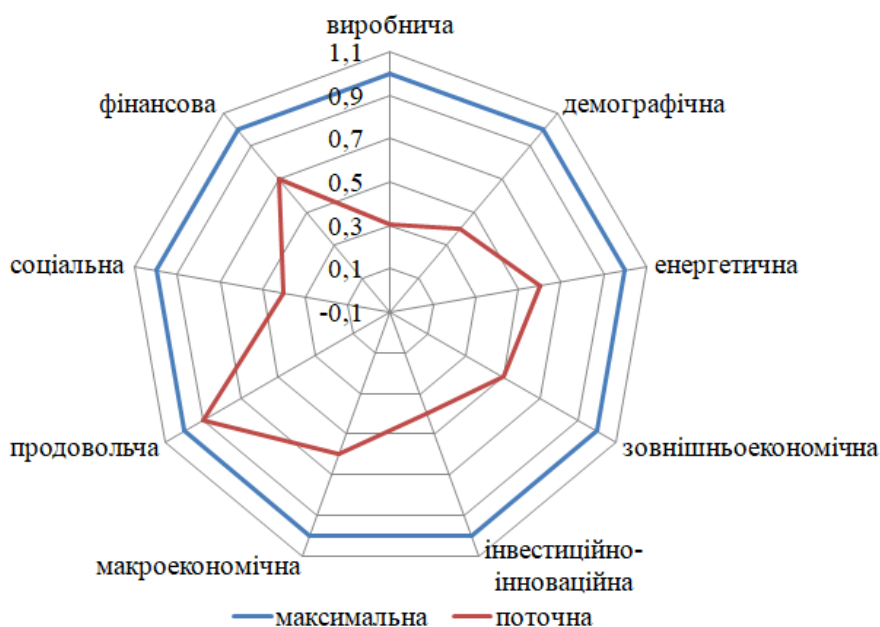

Рис. 1. Багатокутник економічної безпеки країни

Джерело: побудовано самостійно

З розвитком та удосконаленням структури системи забезпечення безпеки соціально-економічних систем ускладнюються й підходи до їх управління. Але як зазначають у статті [13] побудова ефективної системи безпеки на державному рівні «можлива лише за умови співнаправленості та взаємодоповнюваності цих індикаторів на макро- та мезорівнях».

Ефективність управління безпекою соціально-економічної системи залежить від ефективності управління як системою загалом, так і окремих її підсистем. Саме поняття «ефективність» від латинського «effectivus», що означає

діяльний, творчий дієвий, продуктивний, що дає результат, походить від латинського «effectus» – результат, наслідок, сильне враження. В більшості наукових праць зазначають, що в економічній літературі термін «ефективність» вперше з'явився у роботах англійського економіста В. Петі (17 ст.), а пізніше французького економіста Ф. Кене (18 ст.).

Українські вчені В. Андрущенко та Ю. Ляшенко [14], розглядаючи поняття «ефективність» визначають два його змісти. Перший – характеризує результативність роботи (діяльності, заходів, дій), тут має значення досягнення мети без врахування понесених витрат. Другий – передбачає здійснення економічного оцінювання результатів.

О. Ткачова [15] досліджує співвідношення трьох аспектів цієї категорії: економічність, ефективність та результативність:

- економічність (англійською «economy») – використання необхідної кількості ресурсів належної якості у визначений час, у потрібному місці, за розумною ціною – тобто правильне витрачання;

- ефективність (англійською «efficiency») – співвідношення між продуктом у формі наданих товарів (послуг) та ресурсами, які використовують для їх створення;

- результативність (англійською «effectiveness») – ступінь відповідності досягнутих результатів поставленій меті, узгодженість засобів, які використовуються, та результатів з поставленою метою – тобто результат у порівнянні з цілями.

В теорії управління якістю ефективність визначають як «співвідношення між досягнутим результатом і використаними ресурсами» [16], тобто в цьому випадку мова йде не тільки про досягнення певної мети та отримання запланованого результату, але й про використання наявних ресурсів найбільш розумним чином.

Узагальнення визначень ефективності можна звести до розуміння її як результативності процесу, проєкту, діяльності або співвідношення результату до витрат на його досягнення. Результат або ефект досягається у грошовому, матеріальному або соціальному виразі. У випадку оцінки ефективності управління, під нею, як правило, розуміють співвідношення між досягнутим (позитивним, негативним) ефектом (у грошових одиницях) і витратами (у грошових одиницях) на його досягнення.

А. Демченко та О. Момот зазначають, що «ефективність виступає як індикатор розвитку» та є його найважливішим стимулом [17]. Тобто для того, щоб підвищити ефективність того чи іншого процесу, проєкту або діяльності, необхідно визначити конкретні заходи, які будуть сприяти розвитку, та виключити ті, які призводять до регресу. Саму категорію «ефективність» визначають з двох боків: кількісного та якісного. Якісний – відображує її логіко-теоретичний зміст, тобто сутність категорії. Кількісний бік розкриває зміст історичного розвитку суспільства, в основі якого покладено розуміння необхідності економно витрачати наявні ресурси при задачі розширення виробництва з мінімальними витратами ресурсів.

Л. Квятковська та Л. Воробйова у своїй статті зазначають про три категорії ефективності залежно від форми подання результатів і витрат [18]:

- технічна ефективність – результати й витрати вимірюються в натурально-речовинній формі;

- економічна ефективність – результати й витрати оцінюються у вартісній формі;

- соціально-економічна ефективність – ураховуються не тільки економічні, але й соціальні наслідки реалізації заходу.

В цьому контексті до розуміння виразу «ефективність управління» також існує декілька підходів. Так, Л. Ачкасова визначає, що «ефективність управління являє собою результативність діяльності конкретної керуючої системи, яка відображається в різних показниках як об'єкта управління, так і, власне, управлінської діяльності (суб'єкта управління), причому ці показники мають переважно кількісні характеристики» [19, с. 109]. С. Пілецька та Т. Коритько «ефективність управління – це економічна категорія, що відображає внесок управлінської діяльності в результативність керуючої системи і характеризується різними показниками, як об'єкту управління, так і власної управлінської діяльності (суб'єкту управління). Тобто це характеристика рівня управління, який визначається шляхом зіставлення в тимчасовому і просторовому аспектах» [20]. Узагальнюючи підходи до поняття ефективності управління їх згруповують наступним чином [20]:

1. Ресурсний – прибічники цього підходу зводять оцінку ефективності управління до розрахунку співвідношення величини витрат на управління й отриманих при цьому результатів, перш за все тих, які відображають підвищення ефективності виробництва.

2. Комплексний підхід передбачає проведення дослідження на системному рівні з виявленням сукупності факторів, які впливають на рівень ефективності, а також виявлення наявних взаємозв'язків як основи формування управлінських рішень.

3. При системному підході встановлюється логічний взаємозв'язок між об'єктом дослідження, тобто управлінням, та предметом дослідження – ефективністю управління.

У разі необхідності здійснення оцінювання ефективності управління використовують сукупність показників, які мають як кількісний, так і якісний характер. Так само певні значення цієї сукупності показників можуть бути обрані як орієнтири, що визначають напрямок зміни поточного значення у бік покращення. Складність оцінювання ефективності управління обумовлюється відсутністю єдиної думки щодо виміру рівня ефективності управління, а також співвідношення отриманого результату та його впливу на той чи інший аспект функціонування соціально-економічної системи.

Отже, для оцінки ефективності управління використовуються різні методи та підходи до розрахунку відповідних показників, що відповідають стану складових національної безпеки, проте загальна комплексна методика розрахунку наразі відсутня. Таким чином, на даному етапі можна використовувати міжнародні індекси відповідно до складових національної

безпеки та досліджувати перспективи та кращий досвід провідних країн у різних напрямках. А тому завдання дослідження полягає в оцінюванні ефективності управління соціально-економічною системою країни через оцінку її стану за допомогою глобальних індексів.

Розділ 2. Аналіз показників безпеки соціально-економічної системи

У підході, запропонованому у [9], складовими системи захисту соціально-економічних систем є людський розвиток, воєнна безпека, економічна безпека, екологічна безпека, інформаційна безпека, кібербезпека, громадська безпека, зовнішньополітична безпека. На практиці для оцінки рівня тієї чи іншої складової соціально-економічної системи використовують різноманітні індекси та міжнародні рейтинги, які є орієнтиром для напрямку реформування економіки або основою для формування більш ефективної соціально-економічної, екологічної політики, тому далі розглянемо глобальні індекси відповідно до складових системи захисту соціально-економічних систем.

У роботі [21] В. Мартинюк зазначає, що однією з перших вдалих спроб формування індексу, який би відбивав економічний стан країни, є наукове дослідження У. Мітчела та А. Бернса, які у 1937 році запропонували 21 показник, які відобразили зміну тенденцій розвитку економіки. За умови впровадження постійного моніторингу стану соціально-економічної безпеки національної економіки, який відображується за допомогою визначених індикаторів, прийняття управлінських рішень щодо розвитку системи стає більш ефективним та прогнозованим. До групи таких показників та індикаторів, які характеризують безпеку країни в економічній, соціальній, інформаційній, політичній, екологічній та духовній сферах, можна віднести наступні:

- Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index);
- Індекс якості державного управління (Worldwide Governance Indicators);
- Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI);
- Індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI);
- Глобальний індекс миру (Global Peace Index);
- Індекс екологічної загрози (Ecological Threat Report);
- Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index);
- Індекс якості життя (Quality of Life Index);
- Індекс економічної свободи (The Index of Economic Freedom);
- Індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index);
- Глобальний індекс кібербезпеки (Global Cyber-security Index – GCsI);
- Національний індекс кібербезпеки (The National Cyber Security Index);
- Індекс стійкої торгівлі (Sustainable trade Index);
- Індекс сталості організацій громадянського суспільства (Civil Society Sustainability Index);
- Індекс стабільності суспільства (Sustainable Society Index);

- Рейтинг країн світу за рівнем щастя (World Happiness);
- Індекс демократії (The Democracy Index);
- Індекс глобалізації (KOF Index of Globalization);
- Індексу ефективності прямих іноземних інвестицій (Foreign Direct Investment Performance Index);
- Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index);
- Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index);
- Індекс розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (The ICT Development Index – IDI).

Проте варто перевіряти на доброчесність та достовірність той чи інший рейтинг, оскільки можуть бути маніпуляції даними при укладанні рейтингу, так у підрахунку Індексу легкості ведення бізнесу Проекту Doing Business (група Світового банку) було виявлено фальсифікації при розрахунку загального рейтингу.

Розглянемо більш детально окремі індекси відповідно до елементів національної безпеки.

Визначення рівня людського розвитку має важливе значення для соціально-економічної безпеки країни в цілому. Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index) [22] оцінюють на основі таких показників як очікувана тривалість життя при народженні, очікувані роки навчання, середні роки навчання, валовий національний дохід (ВНД) на душу населення. Інтегральний показник оцінюється від 0 до 1, чим ближче до одиниці, тим вищим є рівень розвитку людського потенціалу. Україна належить до країн з високим рівнем людського розвитку, проте останніми роками спостерігається негативна тенденція до зниження цього рівня: у 2022 році з загальною сумою балів 0,734 Україна займала 100 місце, у 2021 році займала 77 позицію з оцінкою у 0,773, у 2020 році кількість балів була 0,762, у 2019 році – 0,774 [23].

Індекс стабільності суспільства (Sustainable Society Index) [24] був розроблений Голландським фондом сталого суспільства, він узагальнює інформацію для 213 країн або територій світу. Цей індекс досліджує рівень стійкості країн світу за трьома вимірами: Добробут людини (HUI), Екологічний добробут (ENW) та Економічний добробут (ECW). Добробут людини визначається трьома категоріями, які побудовані на основі дев'яти показників. Екологічний добробут (ENW) складається з двох категорій на основі семи показників. Нарешті, Економічний добробут (ECW) складається з двох категорій на основі п'яти показників. Усі оцінки надаються за шкалою стійкості від 1 (найслабша) до 10 (найсильніша). На рис. 2 представлена порівняльна інформація показників Індексу стабільності суспільства у 2019 році для України та світу загалом.

Важливу роль для конкурентоспроможності кожної країни відіграє якість життя її громадян, визначення цього рівня здійснюється за допомогою Індексу якості життя (Quality of Life Index) [25]. Цей індекс надає оцінку загальної якості життя в місті чи країні, враховуючи різні фактори, які впливають на якість життя людини, зокрема купівельну спроможність, рівень безпеки, якість

охорони здоров'я, вартість життя, співвідношення ціни нерухомості та доходу, стан забруднення навколишнього середовища та клімат. Чим вище значення індексу, тим вищий рівень життя в країні. Протягом останніх трьох років Україна поступово покращує якість життя своїх громадян, так у 2019 році значення було 102,3, у 2020 році – 104,8, у 2021 році – 107,4, у 2022 році – 111,9, у 2023 році – 112,5, у 2024 році – 107,2.

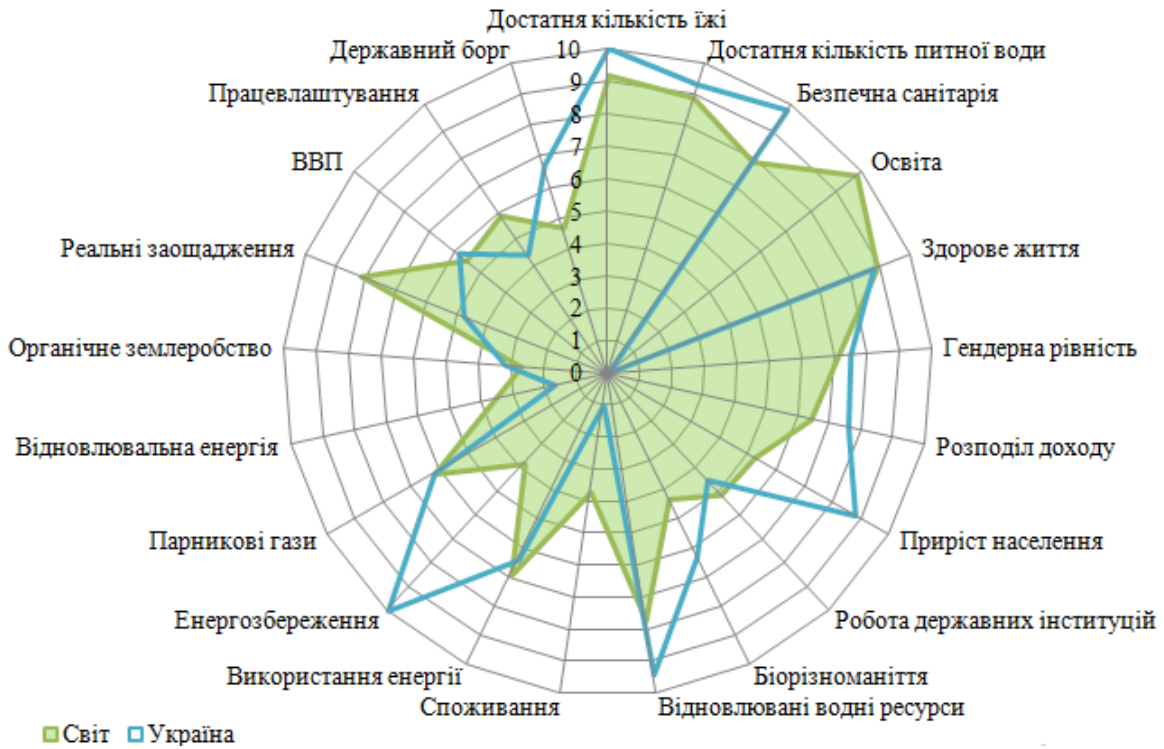

Рис. 2. Значення показників Індексу стабільності суспільства в 2019 році для України та світу загалом

Джерело: побудовано за даними [24]

Щороку формується рейтинг країн світу за рівнем щастя (World Happiness) [26], основна частина цього рейтингу базується на дослідженні власних оцінок життя людьми, зокрема, на їхніх відповідях на питання оцінки життя за допомогою драбини Cantril. Респонденти оцінюють своє поточне життя в цілому за допомогою зображення драбини, причому найкраще можливе життя для них оцінюється як 10, а найгірше – як 0. А також оцінюють свої позитивні емоції, такі як сміх, задоволення та інтерес, а також негативні, такі як занепокоєння, смуток та гнів. В Україні останніми роками має такі значення: у 2021 році українці оцінювали загальний рівень щастя у 4,875 бала, що відповідали 110 позиції у світовому рейтингу, у 2022-2023 роках значення показника трішки зросло до 5,084 балів у 2022 році (98 місце) та до 5,071 балів у 2023 році (92 місце), у 2024 році кількість балів дорівнювало 4,873 або 105 позиції у рейтингу [27].

Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів за 2023 рік оцінює 134 країни за їх здатністю залучати, розвивати та утримувати кваліфікованих

людей, для того, щоб країни змогли сформувати стратегії для покращення ситуації [28]. Серед світових лідерів рейтингу конкурентоспроможності талантів є Швейцарія, Сінгапур і США. Індекс розраховується на основі кількісних і якісних показників, що згруповані у шість категорій:

- ринкові та нормативні умови на ринку праці: регуляторне середовище, ринкове середовище, бізнес-середовище та ринок праці;
- кар’єрне зростання: обов’язкова освіта, тривалість навчання та доступ до можливостей кар’єрного зростання;
- можливості роботодавців залучати таланти з усього світу (Індекс приваблювання талантів): зовнішня та внутрішня відкритість;
- здатність утримувати кваліфікований персонал: сталість та стиль життя;
- професійно-технічні навички співробітників: навички середнього рівня та можливість працевлаштування;
- глобальні знання: вплив таланту та навички високого рівня.

Україна в 2023 році займала 64 позицію зі 134 країн у глобальному індексі конкурентоспроможності талантів (табл. 1). У 2018-2020 роках спостерігалось чітке розділення у розвитку складових індексу: кращі позиції країна займала за складовими Професійно-технічні навички та Глобальні знання; середній рівень Кар’єрне зростання та Індекс утримання талантів; найгірші Ринкові та нормативні умови на ринку праці та Індекс приваблювання талантів. Протягом 2018-2023 років країна значно погіршила свої показники у складнику Професійно-технічні навички з 44 позиції до 77, але покращила позиції в Індексу приваблювання талантів з 98 до 57 позиції, також покращуються Ринкові та нормативні умови на ринку праці з 99 до 75.

Таблиця 1

Динаміка складових Глобального індексу конкурентоспроможності талантів для України у 2018-2023 роках

Складові індексу	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Бали	41,50	39,41	41,47	47,42	40,56	44,80
Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів	61	63	66	61	66	64
Ринкові та нормативні умови на ринку праці	99	96	94	85	86	75
Індекс приваблювання талантів	98	105	93	80	59	57
Кар’єрне зростання	66	68	68	57	75	68
Індекс утримання талантів	58	66	73	59	52	50
Професійно-технічні навички	44	45	56	69	82	77
Глобальні знання	42	37	46	39	51	50

Джерело: побудовано за [28]

Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index) [29] визначає інноваційний потенціал країни та складається з двох субіндексів, які оцінюють теперішній стан та фактичну реалізацію інноваційного потенціалу під час практичної діяльності. З табл. 2 бачимо негативну тенденцію до зменшення інноваційного потенціалу України протягом 2018-2023 років, це падіння можна

пов'язати з падінням рівня таких показників як розвиток внутрішнього ринку та розвиток технологій і економіки знань. При цьому привертає увагу нерівномірність у розвитку складових інноваційного потенціалу. Так, інституційне середовище, інфраструктура та стан розвитку внутрішнього ринку оцінюються на дуже поганому рівні, на відміну від показників людського капіталу і досліджень, розвиток бізнесу та технологій, результатів креативної діяльності, по яким Україна має значні переваги. Тобто, наявний значний рівень науково-освітнього та креативного потенціалу в Україні має значний розрив з його реалізацією та практичним впровадженням для покращення інституційного середовища, інфраструктури та економіки в цілому.

Таблиця 2

**Динаміка складових Глобального індексу інновацій для України
у 2018-2023 роках**

Складові індексу	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Глобальний індекс інновацій	43	47	45	49	57	55
Інституційне середовище	107	96	93	91	97	100
Людський капітал і дослідження	43	51	39	44	49	47
Інфраструктура	89	97	94	94	82	77
Розвиток внутрішнього ринку	89	90	99	88	102	104
Розвиток бізнесу	46	47	54	53	48	48
Розвиток технологій і економіки знань	27	28	25	33	36	45
Результати креативної діяльності	45	42	44	48	63	37

Джерело: побудовано за [28]

Вимірювання рівня воєнної безпеки частково можна оцінювати за допомогою Глобального індексу миру (Global Peace Index) [30], що оцінює 23 кількісні та якісні показники 163 країн світу, які вимірюють рівень соціальної безпеки, масштаб поточного внутрішнього та міжнародного конфлікту, ступінь мілітаризації. Кожному з цих показників ставлять у відповідність бали за шкалою від 1 до 5, чим нижче його значення, тим більш мирною є країна. Україна через війну протягом останніх років знаходиться серед країн з надзвичайно низьким рівнем миру. У 2020 році серед всіх країн світу з оцінкою у 2,724 Україна займала 147 позицію серед всіх країн світу, у 2021 році – 134 з 2,524 балами, у 2022 році з оцінкою у 2,971 Україна займала 153 позицію, у 2023 році ситуація ще погіршилася і з оцінкою 3,043 країна зайняла 157 позицію.

Для глобальної оцінки впливу різних соціально-економічних факторів на економічну свободу використовують Індекс економічної свободи (The Index of Economic Freedom) [31], який є комплексним показником, що оцінює свободу людей використовувати свою працю чи фінанси без надмірних обмежень і державного втручання, а також взаємодію країни з іншими країнами світу. Для дослідження обирають та вимірюють 12 аспектів економічної свободи, які відіграють важливу роль у сприянні та підтримці особистого та національного процвітання. Ці аспекти згруповано у чотири групи: Верховенство права

(захист прав власності, ефективність судочинства та доброчесність уряду); Вплив уряду (податкове навантаження, державні витрати та фінансовий стан); Ефективність регулювання (свобода бізнесу, свобода трудових відносин та монетарна свобода); Відкритість ринку (свобода торгівлі, свобода інвестицій та фінансова свобода).

У дослідженні [31] відмічають, що наразі світова економіка в цілому є «переважно невилною», оскільки світовий середній бал економічної свободи складає 58,6, що є найнижчим показником з 2001 року. Зі 184 країн світу 62 вважаються «переважно невилними» (оцінки від 50,0 до 59,9), і 33, включаючи Китай та Іран, входять до категорії економічно «репресованих». Проте попри помітне зниження глобальної економічної свободи, продовжує існувати чіткий зв'язок між покращенням економічної свободи та підвищенням загального добробуту. У порівнянні з 2014 роком Україна поступово покращує свою позицію: з 49,3 бала у 2014 році до 54,1 у 2022 році, проте ця оцінка відносила країни до «переважно невилної». У 2023-2024 роках оцінка України за індексом економічної свободи не проводилася (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка Індексу економічної свободи для України в 2014-2024 роках

Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Загальний показник	49,3	46,9	46,8	48,1	51,9	52,3	54,9	56,2	54,1	N/A	N/A
захист прав власності	30,0	20,0	25,0	41,4	41,0	43,9	47,5	48,5	39,7	N/A	23,0
доброчесність уряду	21,9	25,0	26,0	29,2	29,0	29,6	37,9	37,9	33,8	N/A	32,5
ефективність судочинства	N/A	N/A	N/A	22,6	29,5	31,5	42,2	41,1	31,4	N/A	30,4
податкове навантаження	79,1	78,7	78,6	78,6	80,2	81,8	81,1	88,7	89,1	N/A	N/A
державні витрати	37,5	28,0	30,6	38,2	45,0	46,9	47,2	48,2	44,5	N/A	N/A
фінансовий стан	N/A	N/A	N/A	67,9	75,9	82,6	83,9	87,7	73,6	N/A	N/A
свобода бізнесу	47,6	59,3	56,8	62,1	62,7	66,1	61,3	63,5	61,1	N/A	N/A
свобода трудових відносин	49,9	48,2	47,9	48,8	52,8	46,7	48,3	48,7	60,7	N/A	N/A
монетарна свобода	71	78,6	66,9	47,4	60,1	58,6	63,0	65,8	71,2	N/A	N/A
свобода торгівлі	84,4	85,8	85,8	85,9	81,1	75,0	81,2	79,2	78,6	N/A	73,2
свобода інвестицій	20	15,0	20,0	25,0	35,0	35,0	35,0	35,0	35,0	N/A	N/A
фінансова свобода	30	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	30,0	N/A	N/A

Джерело: [31]

Серед світових рейтингів щодо визначення конкурентоспроможності країн найбільш надійними вважаються дослідження, які проводить Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) із визначення Індексу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI). Індекс глобальної конкурентоспроможності [32] є комплексним показником, який враховує мікроекономічні та макроекономічні основи національної, вимірює сукупність інститутів, політики та факторів, які визначають рівень продуктивності країни. У 2018 році серед 140 країн світу Україна займала 83 позицію, за результатами 2019 року рейтингова позиція стала 85 серед 141 країни світу. У 2022-2023 роках через обмежену надійність зібраних даних Україна не була включена до рейтингового списку.

Важливим складником економічної безпеки є продовольча безпека. Індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index) [33] оцінює доступність харчових продуктів в 113 країнах світу за 68 індикаторами, чим вище значення цього індексу, тим вище в країні рівень продовольчої безпеки. В Україні протягом 2012-2022 років значення цього показника коливається від мінімального у 49,5 в 2016 році до максимального у 60,6 у 2021 році, в у 2022 році у значення оцінювалося на рівні 57,9.

Цікавим є Індекс стійкої торгівлі Hinrich-IMD (STI) [34], який на основі 71 показника у економічній, соціальній та екологічній сфері вимірює спроможність 30 основних світових економік ефективно та стабільно брати участь у торгівлі. Проте Україна до цього рейтингу не входить.

Рівень екологічної безпеки можна дослідити за допомогою зведеного індексу Ecological Threat Report [35], який публікує редакція Vision of Humanity та який вимірює вплив екологічних загроз у країні. Узагальнений індекс розраховують на основі оцінки п'яти якісних показників, які пов'язані з ризиками доступу до води та наявності продовольства, швидким зростанням населення та стихійними лихами. Кожен з цих показників вимірюють за шкалою від 1 до 5, чим вище його значення, тим більший рівень ризику. У 2022 році загальний показник оцінки рівня екологічних загроз для України оцінювався як високий на 4 бали (при цьому Загальна оцінка екологічної загрози – 4, Продовольча безпека – 2, Стихійні лиха – 4, Приріст населення 2020-2050 рр. – 1, Ризик доступу до води – 3). Проте вже у 2023 році значення змінилося до 2,28 (при цьому Загальна оцінка екологічної загрози – 2,28, Продовольча безпека – 2,28, Стихійні лиха – 1,25, Демографічний тиск – 1, Ризик доступу до води – 1,29). Більш точним щодо оцінки саме екологічної сфери можна вважати Індекс екологічної ефективності Environmental Performance Index (EPI), який формує рейтинг країн щодо стану сталого розвитку в усьому світі раз на два роки [36]. Для отримання підсумкової оцінки збираються дані 180 країн по 40 показниках ефективності в 11 категоріях проблем щодо ефективності зміни клімату, стану навколишнього середовища та життєздатності екосистем. За допомогою інформації цього індексу відповідні міністерства мають змогу порівняти стан екологічної сфери своєї країни з досвідом передових країн для виявлення проблем, дослідження сучасних тенденцій. Серед передових країн в сфері екології за результатами Індексу екологічної ефективності у 2022 році є

Німеччина (1 місце з 77,9 балами та покращенням на 14,9 пункту екологічної політики за останні 10 років); Велика Британія (2 місце, 77,7 бала, покращення на 23 пункти); Фінляндія (3 місце, 76,5 балів, покращення на 21 пункт); Мальта (4 місце, 75,2 бала, покращення на 25,4 пункти); Швеція (5 місце, 72,7 бала, покращення на 15,8 пункту). Україна за результатами 2022 року отримала 52 місце з індексом 49,60, у 2020 році це було 60 місце, загалом спостерігається позитивна тенденція у покращенні екологічного стану, адже за останні 10 років Україна покращила цей показник на 6,20 пунктів. Проте цей індекс не досліджує окуповану територію України, також потрібно враховувати наслідки війни, наслідки підриву рф Каховської ГЕС, оскільки у воду потрапила велика кількість паливно-мастильних матеріалів, через детонацію ракет та снарядів «оakisлюються навколишні ґрунти, деревина, дернина, конструкції, а також утворюється низка хімічних сполук, а також велика кількість токсичних органічних речовин» [37]. Тому наразі для України важливо забезпечити ефективну систему моніторингу стану навколишнього природного середовища та презентація матеріалів дослідження для глобального світу щодо реальності екоциду в Україні [37].

Для дослідження інформаційної безпеки оберемо два індекси: Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index) та Індекс розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (The ICT Development Index – IDI). Індекс мережевої готовності (Networked Readiness Index – NRI) [38] є одним із провідних глобальних індексів, який оцінює рівень готовності використовувати інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) та їх вплив на економіку та суспільства країн світу. Для узагальнення інформації від 134 країн світу по цьому індексу використовують 58 змінних, які згруповані з чотири окремі складові:

1. Технології – оцінюють доступність до технологій та інтернет-інфраструктури, їх якість та орієнтованість на інновації.
2. Користувачі – оцінюють використання технологій приватними особами, бізнесом та державою.
3. Управління – оцінюють регулювання та управління сферою технологій, спроможність держави здійснювати правове регулювання сфери, рівень довіри до цифрових технологій.
4. Вплив – оцінюють вплив цифрових технологій на економіку та якість життя громадян, ведення бізнесу.

Україна в рейтингу 2023 року посідає 43 місце серед 134 економік світу (рис. 3).

Головною перевагою за результатами цього рейтингу є показники, що вимірюють рівень використання технологій користувачами (у 2023 році це було 25 місце у рейтингу). Серед показників, за якими Україна демонструє особливо високі показники, є Доступ до Інтернету в школах, Рівень грамотності дорослого населення та провадження законодавства про електронну комерцію. Тим часом найбільше можливостей для вдосконалення необхідно докласти до напрямку Управління, який як раз більшою мірою відповідає за забезпечення регулювання інформаційної сфери.

Індекс розвитку інформаційних та комунікаційних технологій (The ICT Development Index – IDI) був створений для вимірювання рівня розвитку сектору інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). У 2023 році була оновлена методологія розрахунку цього індексу, наразі він досліджує 10 показників, на основі яких формується загальний бал, серед цих показників досліджують частку осіб в країні, які користуються Інтернетом, доступність до Інтернету домогосподарств, частку населення, що має доступ до мобільної мережі 3G та 4G/LTE, Інтернет-трафік, вартість доступу до Інтернету тощо. У 2023 році Україна сумарна набрала 80,8 бала зі 100 [39], що відповідає 77 позиції серед 169 країн світу.

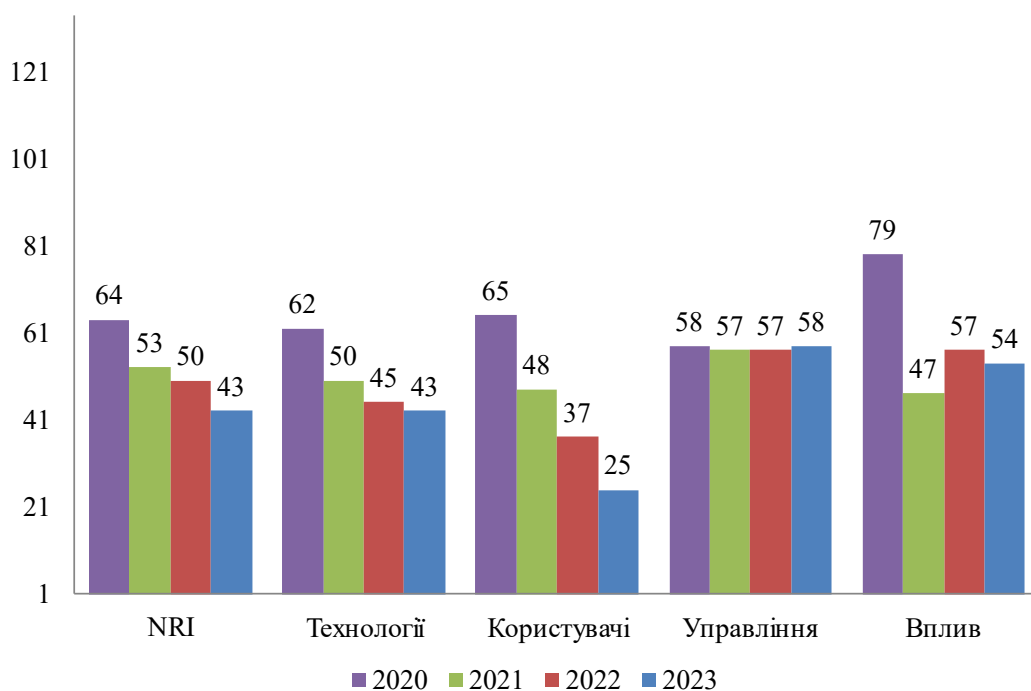

Рис. 3. Динаміка рейтингу України за NRI за період 2020-2023 років

Джерело: побудовано за [38]

Рівень кібербезпеки вимірюють за допомогою Глобального індексу кібербезпеки (Global Cyber-security Index), Національного індексу кібербезпеки (The National Cyber Security Index) та Галузевого індексу кібербезпеки (Index of Cyber Security, ICS). Глобальний індекс кібербезпеки [40] вимірює стан розвитку кібербезпеки на глобальному рівні для підвищення обізнаності щодо важливості та різних аспектів проблеми, за яким рівень розвитку кібербезпеки кожної країни оцінюється за п'ятьма напрямками: Правові заходи, Технічні заходи, Організаційні заходи, Розвиток потенціалу та Співпраця. Національний індекс кібербезпеки вимірює готовність країни запобігати кіберзагрозам та управляти кіберінцидентами [41]. Загальний рейтинг показує відсоток, який отримує країна у 100 бальній шкалі, чим більше значення індексу, тим більш сформованою урядом є сфера кібербезпеки країни. Україна в 2024 році за

сформованим рейтингом займає 4 позицію з оцінкою індексу кібербезпеки на рівні 80,83, у порівнянні до минулого року країни покращила свою оцінку, оскільки у 2023 році займала 24 позицію з оцінкою індексу кібербезпеки на рівні 75,32. Індекс є інтегральною оцінкою 46 показників, що об'єднані у дванадцять груп [41].

За дослідженням Індексу злочинності [42] також можна оцінити рівень громадської безпеки, що розглядає такі аспекти, пов'язані зі злочинністю та безпекою в містах та країнах, як рівень сприйняття злочинності та його оцінки. За методологією цього індексу вважається, що якщо рівень злочинності нижче 20, то це дуже низький рівень, рівень злочинності від 20 до 40 – низький, рівень злочинності між 40 і 60 – помірний, рівень злочинності між 60 і 80 – високий, а рівень злочинності вище 80 – дуже високий. В Україні протягом 2020-2024 років індекс злочинності відповідав помірному рівню: у 2020 році становив 48,9 бала, що відповідало 46 позиції, у 2021 році – 48,3 (54 позиція), у 2022 році – 46,9 (62 позиція), у 2023 році – 46,7 (68 позиція), у 2024 році – 46,9 (68 позиція з 146 країн світу).

Одним з рейтингів, що відображає якість державного управління та метою якого є надання інформації про різні моделі побудови політичної системи та підходів до управління в різних країнах, є Worldwide Governance Indicators (WGI) [43]. Ефективність уряду визначає сприйняття якості державних послуг, якості державної служби та ступеня її незалежності від політичного тиску, також цей показник відображає довіру до уряду. Це рейтинг формує інформацію з 1996 року про показники Voice and Accountability (VA – свобода вибору і підзвітність); Political Stability and Absence of Violence/Terrorism (PSAVT – політична стійкість та відсутність насильства/тероризму); Government Effectiveness (GE – ефективність уряду); Regulatory Quality (RQ – якість регуляторної політики); Rule of Law (RL – верховенство права); Control of Corruption (CC – контроль за корупцією). Рейтинг країн відображається у 100 бальній шкалі, де 0 відповідає найгіршому результату, а 100 – кращим результатам. Дослідимо як змінювалися ці показники для України [44] (рис. 4).

Показник «Свобода вибору та підзвітність» відображає уявлення про те, якою мірою громадяни країни можуть брати участь у виборах, про свободу вираження поглядів та вільні ЗМІ. Це показник протягом досліджуваного періоду серед усіх інших 6 показників мав найкращі оцінки, досягаючи максимумів у 2008 році – 50,48, у 2009 році – 50,24, у 2020 році – 51,69.

Показник «Політична стабільність і відсутність насильства/тероризму» починаючи з 2014 року знаходиться на достатньо низькому рівні: найгірше значення 9 1996 року зафіксовано у 2015 році на рівні 5,24, у 2022 році з початком широкомасштабного вторгнення РФ на територію України рівень цього показника оцінено у 5,66 бала. Ефективність урядової політики найгірше оцінювалася у 2011 році – 20,85, у 2009 році – 21,53 та у 1998 році – 22,40, найбільш ефективною була у 2006 році – 36,59, у 2019 році – 38,57, у 2014 році – 39,90.

Також достатньо позитивні значення в Україні має «Якість регуляторної політики», що показує здатність уряду впроваджувати ефективну політику, найкращі показники відмічені у 2018-2020 роках.

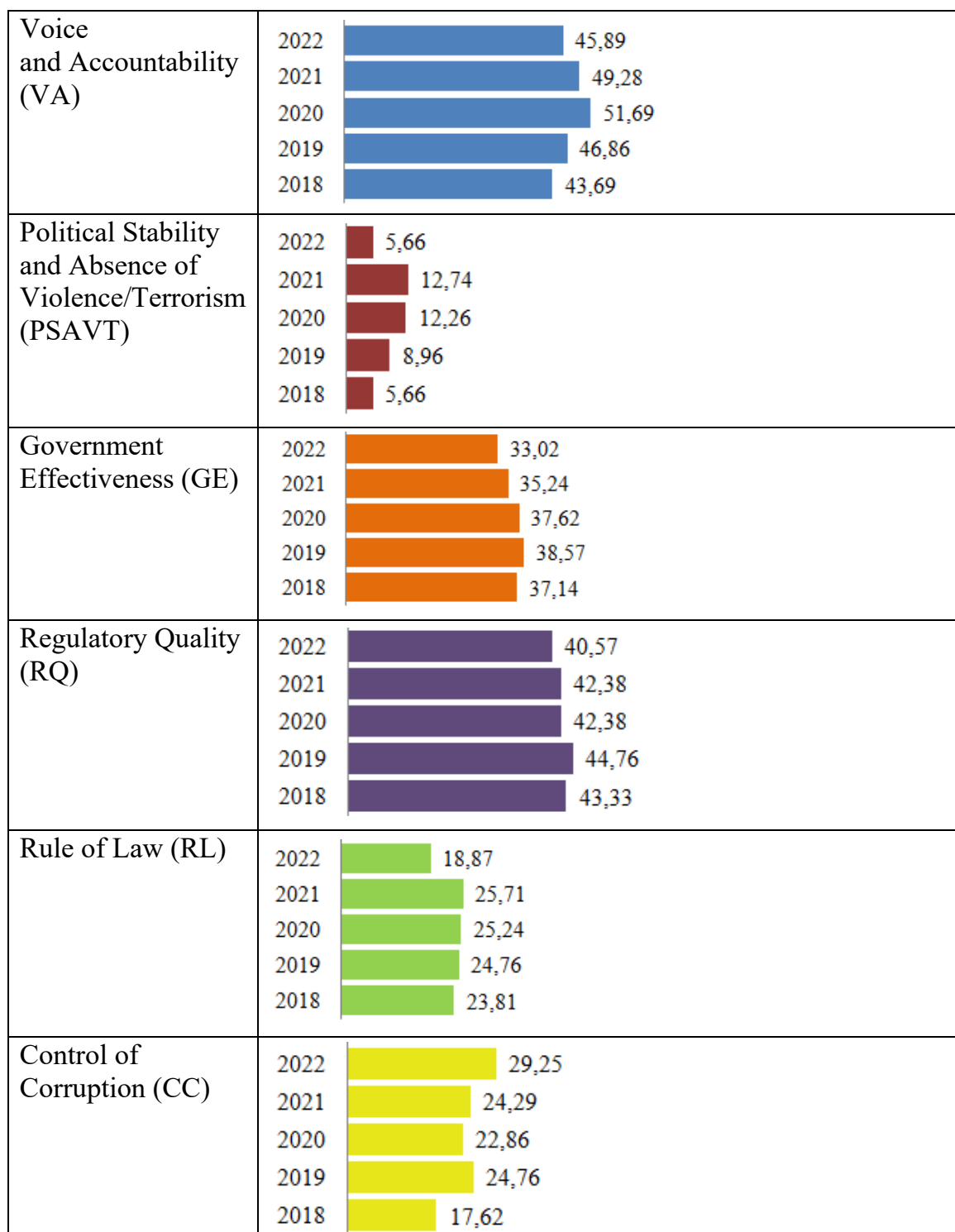

Рис. 4. Динаміка зміни індексу «Світові показники управління» (Worldwide Governance Indicators) для України, 2018-2022 роки

Джерело: побудовано на основі [44]

Показник «Верховенство права» найкращі бали у рейтингу здобував у 2008 році – 27,40 та у 2007 році – 26,79, найгірші у 2000 році – 15,92 та у 1998 році – 18,50.

Показник контроль корупції відображає те, в якій мірі державну владу використовують для особистої вигоди. Найгірші рівні цього показника фіксувалися в Україні у 1998 році з рейтинговим балом у 4,28, у 2002 році – 9,52, у 2013 році з рівнем 10,90. Найкращі показники за період вимірювання цього показника Україна демонструвала у 2019 році з 24,76 балами, у 2005-2006 роках – з 24,88 балами, у 2022 році – 29,25.

Корупція є тим явищем, яке негативно впливає на економічну, соціальну та політичну стабільність та загрожує загальній безпеці країни, і водночас створює сприятливі умови для організованої злочинності. Одним з найвідоміших показників оцінки рівня корупції є Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index) [45], який ранжує 180 країн світу за рівнем сприйняття корупції в державному секторі, оцінюючи їх за шкалою від 0 (високий рівень корупції) до 100 (відсутність корупції), за якою потім присвоюється місце в рейтингу. За цим показником Україна знаходиться серед країн з надзвичайно високим рівнем корупції, проте за останні п'ять років відмічається позитивна тенденція у сприйнятті корупції і Україна поступово покращує свої позиції у рейтингу: протягом 2019-2023 років рівень корупції оцінювався в межах 30-36 балів, що відобразилося у 104 місці у 2023 році, у 116 – у 2022 році, 122 – у 2021 році, 117 – у 2020 році, 126 – у 2019 році.

Індекс сталості організацій громадянського суспільства (Civil Society Sustainability Index) [46] використовуються як інструмент оцінювання сили та загальної життєздатності сектору громадянського суспільства. Аналізуючи результати індексу виявляють сильні та слабкі сторони у розвитку організацій громадянського суспільства, проблеми їх функціонування в конкретній країні для порівняльної оцінки розвитку цих організації у часовій та географічній перспективі. Цей індекс був розроблений в 1997 році для проведення аналізу стану розвитку організацій громадянського суспільства в Центральній, Східній Європі та Євразії. Сьогодні за цим індексом досліджується 74 країни по таким показникам: сталість розвитку організацій громадянського суспільства в країні; правове середовище; організаційна спроможність; фінансова життєздатність; адвокація; надання послуг; секторальна інфраструктура; публічний імідж.

У 2022 році для України загальний рівень сталості організацій громадянського суспільства оцінювався на рівні 3,1 (рис. 5). За інформацією звіту 2022 року [46] зазначається, що правове середовище, в якому регулюється діяльність організацій громадянського суспільства в Україні, не дивлячись на зміни в операційному середовищі, у порівнянні до 2021 року залишилося без змін. Організаційна спроможність організацій громадянського суспільства протягом 2019-2020 років залишалася без змін. У порівнянні до попередніх років фінансова життєздатність організацій громадянського суспільства завдяки збільшенню розміру донатів в декілька разів та фінансуванню міжнародними донорами дещо покращилася у 2022 році, це своєю чергою сприяло удосконаленню навичок фінансового управління.

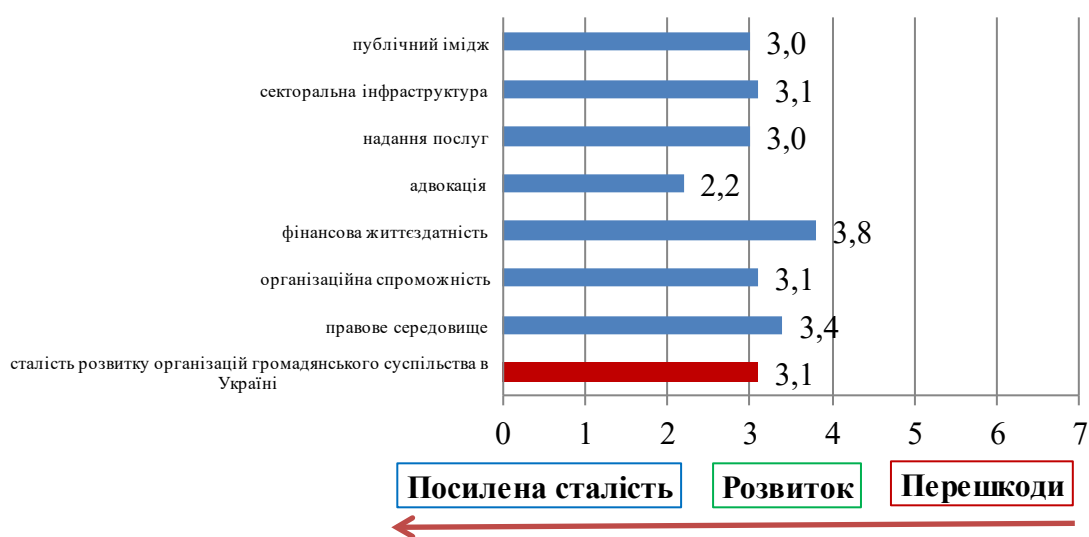

Рис. 5. Оцінка рівня сталості організацій громадянського суспільства в Україні у 2022 році

Джерело: [46]

Рівень адвокації організацій громадянського суспільства протягом 2021-2022 років суттєво не змінився. Рівень надання послуг організацій громадянського суспільства у 2022 році дещо підвищився з 3,2 до 3,0, оскільки організації громадянського суспільства надавали допомогу майже всім верствам українського суспільства, які постраждали від війни. Значення показника, який відображає рівень інфраструктури, що підтримує організації громадянського суспільства, у 2022 році дещо покращився з 3,2 у 2021 році до 3,1 у 2022 році через зростання кількості хабів та центрів підтримки організацій громадянського суспільства. У 2022 році публічний імідж організацій громадянського суспільства у порівнянні з 2021 роком дещо покращився з 3,2 до 3,0 через важливу роль сектору у підтримці населення та співпраці з державою для розв'язання нагальних проблем.

Глобалізація безпосередньо пов'язана зі забезпеченням рівня національної безпеки держави через вплив сукупності глобалізаційних чинників зовнішнього походження. При цьому вона має як позитивні, так і негативні впливи на національну безпеку держави. Індекс глобалізації (KOF Index of Globalization) [47] оцінює економічні, соціальні та політичні аспекти глобалізації, ступінь інтегрованості країни у світовий простір в шкалі від одиниці до ста. Зростання значення індексу означає підвищення рівня глобалізації країн (рис. 6). У 2021 році рівень глобалізації України оцінювався у 73 бали.

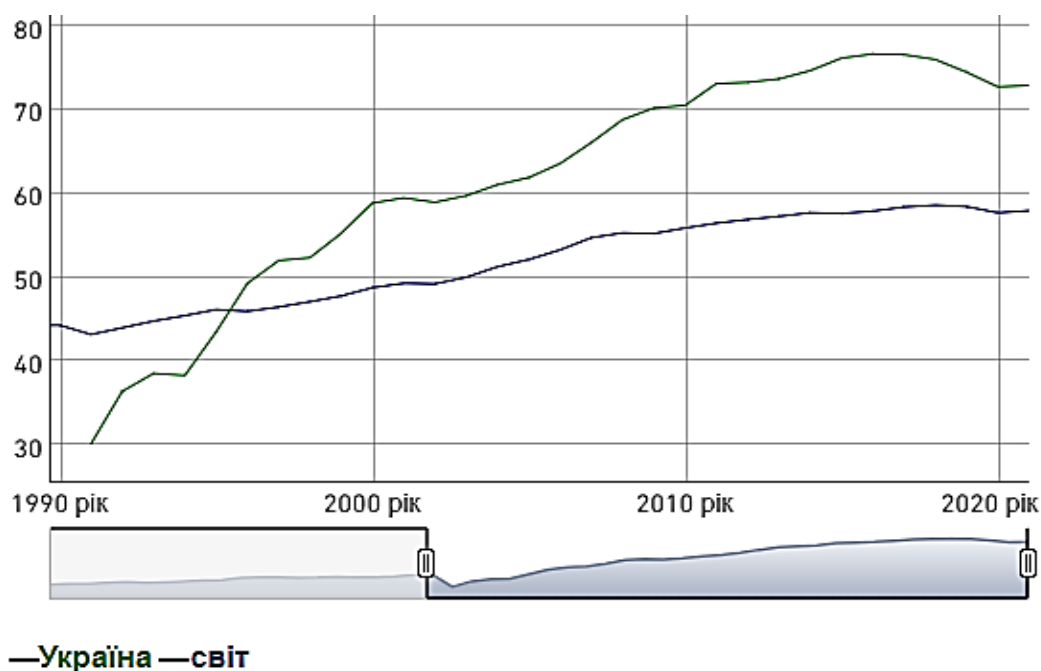

Рис. 6. Динаміка рівня глобалізації України та світу протягом 1991-2021 років

Джерело: [48]

Індекс демократії (The Democracy Index) [49] за шкалою від 0 до 10 (максимальний) оцінює рівень демократії у країні за п'ятьма категоріями: виборчий процес і плюралізм, діяльність уряду, громадянські свободи, політична культура та політична ангажованість населення. За результатами 2023 року менш як 8% населення світу живе в умовах повної демократії, тоді як майже 40% живе за авторитарного правління, і в останні роки ця тенденція збільшується [49]. Україну відносять до країн з гібридним режимом демократії. У 2023 році наша країна з 5,06 балами отримала 91 місце у рейтингу, що на чотири позиції гірше у порівнянні до минулого року. Така кількість балів є найгіршим показником починаючи з 2006 року, коли кількість балів складала 6,94. Найгірший рівень оцінки у 2023 році зі складників індексу має діяльність уряду (3,07), громадянські свободи (4,41) та політична культура (5,0). Кращі показники – це виборчий процес і плюралізм (5,58) та політична ангажованість населення (7,22).

У цій частині проаналізовано рівень розвитку складових соціально-економічної системи через систему глобальних індикаторів та рейтингів для того, щоб оцінити поточний стан системи та виявити слабкі ланки.

Висновки

Розбудова ефективної національної політики є гарантією життєздатності національної економіки та суспільства в цілому та базується на системі національної безпеки. В роботі досліджено підходи до оцінки рівня безпеки соціально-економічної системи країни та визначено, що комплексний аналіз має базуватися на концепції індикаторів, які відображають поточний стан

системи, що дає змогу ефективно оцінювати та приймати управлінські рішення, спрямовані на усунення наявних та потенційних загроз.

Наразі Україна представлена у багатьох міжнародних рейтингах, що оцінюють різноманітні аспекти функціонування соціально-економічної системи країни. Протягом останніх років Україна демонструє високі показники соціальної компоненти: покращується якість життя; спостерігається достатньо високий рівень людського розвитку, але наявна тенденція до його зниження; фіксується значний рівень науково-освітнього та креативного потенціалу, проте також відмічено значний розрив з його реалізацією та практичним впровадженням. Щодо економічної складової, то Україна демонструє поступове покращення економічної свободи, але все ще залишається у категорії «переважно невірних» країн. Також Україна має достатньо високі позиції у рейтингах щодо розвитку громадянського суспільства. Україна має досить позитивну динаміку в економічних рейтингах, але для підвищення конкурентоспроможності країни необхідно проведення низки заходів для покращення умов для ведення бізнесу та боротьби з корупцією, проведення політики підтримки залучення інвестицій та стимулювання інновацій, проте необхідно зробити акцент на практичній ефективності цих заходів, також важливою частиною державної політики має бути інвестування у людський капітал для підвищення продуктивності праці.

Однак в переліку цих глобальних індексів відсутній той, що забезпечує всебічну оцінку, що стосуються захисту національної безпеки, оцінки життєздатності та стійкості національної економіки та суспільства в цілому чи стану сектору безпеки та оборони, що особливо актуальним в складних умовах сьогодення. Визначення поточного стану безпеки соціально-економічної системи є першим кроком до побудови системи забезпечення її захисту в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз.

Список використаних джерел:

1. Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни. URL : <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> (дата звернення 21.03.2024).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 05.05.2023)
3. Кравець О. В., Кучерова Г. Ю. Імітаційне моделювання рівня соціально-економічного розвитку як індикатора стану безпеки країни. *Актуальні проблеми економіки*, 2019. № 5. С. 4-13.
4. Маслій О. А. Вплив системних загроз економічній безпеці України на конкурентоспроможність національної економіки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*, 2019. № 36. С. 91-97.
5. Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. / [Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2021. 140 с
6. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказі № 1277 від 29.10.2013. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року" Указ Президента України 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11>
9. Діденко А., Протопопова Н. Захист соціально-економічних систем: аналіз та моделювання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-57>
10. Діденко А., Протопопова Н. Оцінка індикаторів стану соціально-економічних систем країни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. DOI: [10.32782/2524-0072/2023-51-3](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-3)
11. Кизим М. О., Іванов Ю. Б., Губарева І. О. Оцінювання рівня економічної безпеки України та країн європейського союзу. *Фінанси України*. 2018. № 4. С. 7-18.
12. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління: монографія. Під заг. ред. С. В Філіппової. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. 196 с
13. Богатчик Л. А. Аналіз можливостей застосування кластерного підходу як індикатора рівня економічної безпеки соціально-економічних систем. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 1. С. 219-225.
14. Андрущенко В.Л., Ляшенко Ю.І. Економічні та позаекономічні аспекти оподаткування. *Фінанси України*. 2005. № 1. С. 36–43
15. Ткачова О. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 2. С. 30-37.
16. ISO 9000:2015-11. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 49 с.
17. Демченко А.О., Момот О.І. Про сутність понять „ефективність” та „результативність” в економіці. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3. С. 207-210.
18. Квятковська Л. А., Воробйова Л. Д. Комплексний підхід до оцінки ефективності управління підприємством. *Вісник Національного технічного університету ХПІ*. 2013. № 50. С. 67-75.
19. Ачкасова Л.М. Експрес-оцінка ефективності управління підприємством. *Економіка транспортного комплексу*. 2016. № 28. С. 108-117.
20. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю. Ефективність управління підприємством, підходи та методи щодо її оцінки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 5. С. 100-106.
21. Мартинюк В. П.. До питання важливості інтегральної оцінки економічної безпеки держави. *Економічна безпека: держава, регіон, підприємство*: Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю, 1 грудня 2016 р. – 10 січня 2017 р. Полтава: ПолтНТУ, 2017. С. 33-34.
22. Human Development Index. United Nations Development Programme. URL: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads> (дата звернення: 15.05.2023)
23. UNDP (United Nations Development Programme). 2024. Human Development Report 2023-24: Breaking the gridlock: Reimagining cooperation in a polarized world. New York.
24. Sustainable Society Index, 2023 Edition. URL: <https://ssi.wi.th-koeln.de> (дата звернення 26.03.2024)
25. Quality of Life Index. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (дата звернення: 14.05.2023)
26. World Happiness Report. URL: <https://worldhappiness.report/> (дата звернення 28.03.2024)
27. Helliwell J. F., Layard R., Sachs J. D., De Neve J.-E., Aknin L. B., Wang S. (Eds.). World Happiness Report 2024. University of Oxford: Wellbeing Research Centre. URL: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf> (дата звернення 28.03.2024)

28. Global Talent Competitiveness Index. URL: <https://www.insead.edu/global-talent-competitiveness-index> дата звернення: 29.03.2024)
29. Global Innovation Index. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (дата звернення: 28.03.2024)
30. Global Peace Index. Institute for Economics & Peace. URL: <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/> (дата звернення: 16.05.2023)
31. The Index of Economic Freedom URL: <https://www.heritage.org/index/> (дата звернення: 29.03.2024)
32. Global Competitiveness Index. URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (дата звернення 28.03.2024)
33. Global Food Security Index. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (дата звернення: 29.03.2024)
34. Sustainable Trade Index 2023. URL: <https://www.hinrichfoundation.com/research/wp/sustainable/sustainable-trade-index-2023/> (дата звернення: 29.03.2024)
35. Ecological Threat Report. Institute for Economics & Peace. URL: <https://www.economicsandpeace.org/reports/> (дата звернення: 16.05.2023)
36. Wolf M. J., Emerson J. W., Esty D. C., de Sherbinin A., Wendling Z. A., et al. Environmental Performance Index. New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy. 2022. epi.yale.edu
37. Екологічні наслідки війни Росії проти України Інститут всесвітньої історії НАН України. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekolohichni-naslidky-viiny-rosii-proty-ukrainy.html>
38. Network Readiness Index. URL: <https://networkreadinessindex.org/> (дата звернення 27.03.2024)
39. The ICT Development Index 2023. URL: https://www.itu.int/hub/publication/D-IND-ICT_MDD-2023-2/ (дата звернення 27.03.2024)
40. Global Cybersecurity Index. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/global-cybersecurity-index.aspx> (дата звернення: 26.03.2024)
41. The National Cyber Security Index. URL: <https://ncsi.ega.ee/ncsi-index/> (дата звернення: 26.03.2024)
42. Crime Index. URL: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp (дата звернення: 11.05.2023)
43. Daniel Kaufmann and Aart Kraay Worldwide Governance Indicators, 2023. URL: www.govindicators.org (дата звернення: 26.03.2024).
44. Worldwide Governance Indicators. URL: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> (дата звернення: 23.03.2024)
45. Corruption Perceptions Index. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (дата звернення: 23.03.2024)
46. Civil Society Organisations Sustainability Index. URL: <http://www.ucipr.org.ua/en/about-us/projects/civil-society-organisations-sustainability-index-csosi-2017-2022> (дата звернення: 23.03.2024)
47. Savina G., Haelg F., Potrafke N., Sturm J.-E. The KOF Globalisation Index – Revisited. *Review of International Organizations*, 2019. № 14(3). С. 543-574..
48. KOF Globalisation Index. URL: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (дата звернення 27.03.2024)
49. Democracy Index 2023. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/> (дата звернення 27.03.2024)

References:

1. Priami zbytky, naneseni infrastrukturi Ukrainy v khodi viiny [Direct damage caused to Ukraine's infrastructure during the war]. Available at: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zroslo-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> (accessed 21 March 2024). (in Ukrainian)

2. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [The decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 "The National Security Strategy of Ukraine"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (accessed 05 May 2023) (in Ukrainian)
3. Kravets O. V., Kucherova H. Yu. (2019) Imitatsiine modeliuвання rivnia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku yak indykatora stanu bezpeky krainy [Simulation modeling of the level of socio-economic development as an indicator of the state of security of the country]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 5, pp. 4-13. (in Ukrainian)
4. Maslii O. A. (2019) Vplyv systemnykh zahroz ekonomichnii bezpetsi Ukrainy na konkurentospromozhnist natsionalnoi ekonomiky [Influence of systemic threats of Ukraine's economic security on the national economy competitiveness]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, vol. 36, pp. 91-97 (in Ukrainian)
5. Reznikova O. O., Voitovskyi K. Ye. Lepikhov A. V. (2021) Orhanizatsiia systemy zabezpechennia natsionalnoi stiikosti na rehionalnomu i mistsevomu rivniakh [Organization of a system for ensuring national stability at the regional and local levels] In O. O. Reznikovoi. Kyiv : NISD, 140 p. (in Ukrainian)
6. Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzhena Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 26 travnia 2015 roku № 287/2015 [National Security Strategy of Ukraine, approved by Decree of the President of Ukraine No. 287/2015 of May 26, 2015]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. (in Ukrainian)
7. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: nakazi № 1277 vid 29.10.2013 [On approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: Order No. 1277 dated October 29, 2013]. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (in Ukrainian)
8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 11 serpnia 2021 roku "Pro Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku" Ukaz Prezydenta Ukrainy 11 serpnia 2021 roku № 347/2021 [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 11, 2021 "On the Strategy of Economic Security of Ukraine for the period until 2025" Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021 No. 347/2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n11>. (in Ukrainian)
9. Didenko A., Protopopova N. (2022) Zakhyst sotsialno-ekonomichnykh system: analiz ta modeliuвання rozvytku [Protection of socio-economic systems: analysis and modeling]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-57> (in Ukrainian)
10. Didenko A., Protopopova N. (2023) Otsinka indykatoriv stanu sotsialno-ekonomichnykh system krainy [Assessment of indicators of the state of the country's socio-economic systems]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-3>. (in Ukrainian)
11. Kyzym M. O., Ivanov Yu. B., Hubarieva I. O. (2018) Otsiniuvannia rivnia ekonomichnoi bezpeky ukrainy ta krain yevropeiskoho soiuzu [Assessment of the level of economic security of Ukraine and the countries of the European Union]. *Finansy Ukrainy*, no. 4, pp. 7-18. (in Ukrainian)
12. Ekonomichna bezpeka pidpriemstv realnoho sektoru ekonomiky v umovakh vartisno-orientovanoho upravlinnia: monohrafiia (2015) [Economic security of enterprises in the real sector of the economy in the context of value-oriented management: monograph]. In S. V. Filyppovoi. Odesa: FOP Bondarenko M.O., 196 p. (in Ukrainian)
13. Bohachyk L. A. (2021) Analiz mozhlyvosti zastosuvannia klasternoho pidkhodu yak indykatora rivnia ekonomichnoi bezpeky sotsialno-ekonomichnykh system [Analysis of the possibilities of application of the cluster approach as an indicator of the economic security level of socio-economic systems]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 1, pp. 219-225 (in Ukrainian)

14. Andrushchenko V.L., Liashenko Yu.I. (2015) Ekonomichni ta pozaekonomichni aspekty opodatkuвання [Economic and non-economic aspects of taxation]. *Finansy Ukrainy*, no 1, pp. 36–43. (in Ukrainian)
15. Tkachova O. (2013) Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia: poniattia ta pidkhody do otsiniuvannya [The effectiveness of public administration: concepts and approaches to assessment]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, no 2, pp. 30-37. (in Ukrainian)
16. ISO 9000:2015-11 (2016). Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk terminiv [Quality management systems. Basic provisions and a dictionary of terms]. Kyiv: DP «UkrNDNTs», 49 p. (in Ukrainian)
17. Demchenko A.O., Momot O.I. (2013) Pro sutnist poniat „efektyvnist” ta „rezultatyvnist” v ekonomitsi [On the essence of the concepts of “efficiency” and “effectiveness” in economics]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, no 3 (33), pp. 207-210. (in Ukrainian)
18. Kviatkovska L.A., Vorobiova L.D. (2013) Kompleksnyi pidkhid do otsinky efektyvnosti upravlinnia pidpriemstvom [A comprehensive approach to assessing the effectiveness of enterprise management.]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu KhPI*, no. 50, pp. 67-75. (in Ukrainian)
19. Achkasova L.M. (2016) Ekspres-otsinka efektyvnosti upravlinnia pidpriemstvom [Express assessment of enterprise management efficiency]. *Ekonomika transportnoho kompleksu*, no. 28, pp. 108–117. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ektk_2016_28_11. (in Ukrainian)
20. Piletska S.T., Korytko T.Yu. (2018) Efektyvnist upravlinnia pidpriemstvom, pidkhody ta metody shchodo yii otsinky [Enterprise management efficiency, approaches and methods for its assessment]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, no 5, pp. 100-106. (in Ukrainian)
21. Martyniuk V.P. (2017). Do pytannia vazhlyvosti intehralnoi otsinky ekonomichnoi bezpeky derzhavy [On the importance of an integrated assessment of the economic security of the state]. Poltava: PoltNTU, pp. 33-34. (in Ukrainian)
22. Human Development Index. United Nations Development Programme. Available at: <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads> (accessed 15 May 2023)
23. UNDP (United Nations Development Programme). 2024. Human Development Report 2023-24: Breaking the gridlock: Reimagining cooperation in a polarized world. New York.
24. Sustainable Society Index, 2023 Edition. Available at: <https://ssi.wi.th-koeln.de> (accessed 26 March 2024)
25. Quality of Life Index. Available at: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp (accessed 14 May 2023)
26. World Happiness Report. Available at: <https://worldhappiness.report/> (accessed 28 March 2024)
27. Helliwell J. F., Layard R., Sachs J. D., De Neve J.-E., Aknin L. B., Wang S. (Eds.). World Happiness Report 2024. University of Oxford: Wellbeing Research Centre. Available at: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf> (accessed 28 March 2024)
28. Global Talent Competitiveness Index. Available at: <https://www.insead.edu/global-talent-competitiveness-index> (accessed 29 March 2024)
29. Global Innovation Index. Available at: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/ (accessed 28 March 2024)
30. Global Peace Index. Institute for Economics & Peace. Available at: <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/> (accessed 16 May 2023)
31. The Index of Economic Freedom. Available at: <https://www.heritage.org/index/> (accessed 29 March 2024)
32. Global Competitiveness Index. Available at: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/> (accessed 28 March 2024)
33. Global Food Security Index. Available at: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/> (accessed 29 March 2024)
34. Sustainable Trade Index 2023. Available at: <https://www.hinrichfoundation.com/research/wp/sustainable/sustainable-trade-index-2023/> (accessed 29 March 2024)

35. Ecological Threat Report. Institute for Economics & Peace. Available at: <https://www.economicsandpeace.org/reports/> (accessed 16 May 2023)
36. Wolf M. J., Emerson J. W., Esty D. C., de Sherbinin A., Wendling Z. A., et al. (2022) Environmental Performance Index. New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy. epi.yale.edu
37. Ekolohichni naslidky viiny Rosii proty Ukrainy Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy [Environmental consequences of Russia's war against Ukraine Institute of World History of the NAS of Ukraine]. Available at: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekolohichni-naslidky-viiny-rosii-proty-ukrainy.html>. (accessed 27 March 2024) (in Ukrainian)
38. Network Readiness Index. Available at: <https://networkreadinessindex.org/> (accessed 27 March 2024)
39. The ICT Development Index 2023. Available at: https://www.itu.int/hub/publication/D-IND-ICT_MDD-2023-2/ (accessed 27 March 2024)
40. Global Cybersecurity Index. Available at: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/Pages/global-cybersecurity-index.aspx> (accessed 26 March 2024)
41. The National Cyber Security Index. Available at: <https://ncsi.ega.ee/ncsi-index/> (accessed 26 March 2024)
42. Crime Index. Available at: https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp (accessed 11 May 2023)
43. Kaufmann D., Kraay A. Worldwide Governance Indicators, 2023. Available at: www.govindicators.org (accessed 26 March 2024).
44. Worldwide Governance Indicators. Available at: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> (accessed 23 March 2024)
45. Corruption Perceptions Index. Available at: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (accessed 23 March 2024)
46. Civil Society Organisations Sustainability Index. Available at: <http://www.ucipr.org.ua/en/about-us/projects/civil-society-organisations-sustainability-index-csosi-2017-2022> (accessed 23 March 2024)
47. Savina G., Haelg F., Potrafke N., Sturm J.-E. (2019). The KOF Globalisation Index – Revisited. *Review of International Organizations*, no 14(3), pp. 543-574.
48. KOF Globalisation Index. Available at: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html> (accessed 27 March 2024)
49. Democracy Index 2023. Available at: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/> (accessed 27 March 2024)